

Csehes András¹**Quo vadis jogtörténet?
– Kreatív módszerek a jogtörténet egyetemi oktatásában²***I. Bevezetés*

2023. december 6-án különleges konferenciának adott otthont a Nemzeti Közszerológati Egyetem Zrínyi terme. Az Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke által szervezett rendezvény ugyanis több egyetem oktatóinak részvételével azt a célt tűzte ki maga elé, hogy számba vegye és rendszerezze azokat a jó gyakorlatokat, amelyek képesek megalapozni a jogtörténet modern szemléletű oktatását, így reagálva korunk új kihívásaira, mint amilyen a hallgatók figyelméért folytatott harc vagy a technikai fejlődés vívmányainak kiaknázása.

A konferenciát Horváth Attila tanszékvezető egyetemi tanár nyitotta meg, aki kiemelte, hogy mindig örül azoknak a folyamatoknak, amelyek során az érdeklődő kollégák az oktatás jobbra tételére törekednek. Elmondta, hogy ő maga is számos kihívást lát ezen a területen, így például sokat emlegetett tendencia, hogy a gimnáziumból frissen érkező hallgatók felkészültsége sok esetben hiányos, így a tananyag érthetővé tétele az egyetemeken is sokkal nehezebbé válik. Ez magában hordozza, hogy az oktatónak folyamatosan éreztetnie kell, hogy tantárgya érdekes és fontos. Természetesen nem mehetünk el a technikai fejlődés által nyújtott lehetőségek mellett sem, azonban professzor úr kiemelte, hogy véleménye szerint ma is a tanár egyénisége a legfontosabb, akivel a hallgató akkor is szívesen kontaktál, ha az számára nem kötelező. Véleménye szerint a jó oktató egy egész életre képes hatást gyakorolni a hallgatóására, amelynek kapcsán elmondta, hogy ő maga is emlékezetében őrzi legkiválóbb egyetemi tanárainak előadásait és azokon elhangzott gondolatait. Éppen ebből következik, hogy tudnunk kell élni a technikai fejlődés jelentette újdonságokkal és előnyökkel, de azokat az oktató egyéniségéhez kell hozzáigazítanunk.

A konferencia ezt követően 2 blokkba szervezve összesen 8 előadást tartalmazott, amelyektől a szervezők az előadó saját tapasztalatain és meglátásain kívül konkrét, a gyakorlatban is hasznosítható eredményeket vártak. A továbbiakban ezen előadások központi üzeneteinek ismertetésén keresztül kerülnek bemutatásra a rendezvény által felvetett kérdések és megoldási javaslatok.

II.1. Összhangban állnak-e a jogász diplomások munkáltatói elvárásai a kreatívnek nevezett oktatási módszerekkel?

Pókecz-Kovács Attila³ egyetemi tanár (NKE ÁNTK) előadása kezdetén megerősítette, hogy ő is érzékelt a hallgatókkal kapcsolatos kihívásokat. Általános problémaként azonosította, hogy a hallgatók nem szívesen olvasnak, sőt a hosszabb szövegek értelmezése

¹ doktorandusz, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

² DOI 10.59558/jesz.2024.1.95

³ A szerzőtől a témában lásd: Pókecz Kovács Attila: A Sorbonne közigazgatási jogi professzora: Louis Rolland (1877-1955). In Kovács Éva Margit (szerk.): Ünnepi kötet a 65 éves Imre Miklós tiszteletére. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020, 339-347. o. és Pókecz Kovács Attila: A közszerológati elit képzése Franciaországban és Magyarországon a 21. században. In Károlyi József Alapítvány (szerk.): Polgár és politika Európában. L'Harmattan, Budapest, 2023, 117-126. o.

kapcsán már sok esetben problémák is előfordulhatnak. Felhívta rá a figyelmet azonban, hogy megjelent egy elit mag, akik nagyon tehetségesek és akik egyenesen igénylik a rájuk rótt plusz a terhelést. Ennek kapcsán saját példákat is hozott, így többek között elmondta, hogy a levelezős hallgatók kérésére számukra is elérhetővé kellett tennie római közjog óráit, hallgatók egy csoportja teljesen önszerveződő módon már több ízben kérte fel latin kurzus tartására és szintén hallgatói kezdeményezésre indult el a római magánjog oktatása a Nemzeti Közszolgálati Egyetem falai között. Véleménye szerint azonban ezeket a tehetségeket nem támogatja megfelelően az úgynevezett kreatív tanulás.

Mindenekelőtt az egyetem céljának tisztázását tartotta fontosnak, amelyet abban lát, hogy versenyképes diplomát kell hallgatóink kezébe adnunk, ami valóban felkészíti őket a munkahelyi követelmények teljesítésére. A kreatívnak nevezett tanítása módszerek kapcsán azonban fel kell tennünk a kérdést, hogy valóban megadjuk-e ezt a tudást a hallgatóinknak. Professzor úr felvetette, hogy nincs olyan alkotmánybíróági ülés vagy egyetemi költségvetést előkészítő értekezlet, amely élmény alapon történik, és a jogi munkahelyeken dolgozóknak képesnek kell lenniük olyan szürke és unalmas egyéni munkák elvégzésére is, mint amilyen a jogszabálykeresés. A jogi munka végzéséhez elengedhetetlen képesség a monotonitástűrés, amit nem lehet kreatív módszerekkel fejleszteni, így értelmezésében becsapjuk saját hallgatóinkat, ha azt közvetítjük feléjük, hogy mindenhol jól fogják érezni magukat, hiszen minden szakmának vannak monoton részterületei. Kiemelte, hogy a modern oktatás fontos szempontjává vált, hogy a hallgató érezze jól magát és ne stresszeljen, jóllehet mind a közigazgatásban, mind más területeken is gyakoriak a stresszhelyzetek, amelyek kezelésére szintén fel kellene készítenünk a hallgatóinkat.

Előadása végén kiemelte, hogy az egyetemi autonómiának és az oktatás szabadságának része, hogy az egyetemi oktató szabadon választja meg módszereit. Az NKE-n azonban egy szervezeti egység őrködik a tanárok feje felett, amit jogilag is aggályosnak tart, hiszen az iroda csak azokat az órákat engedi meghirdetni, amiket kreatívnak tart. Hozzátette, hogy a habilitáció eredetileg a szabad órahirdetés jogát is magába foglalja, de hogy valósuljon meg ez, ha egy iroda határoz arról, hogy mit indíthat és mit nem. Természetesnek veszi azonban, hogy kreativitás nélkül nincs egyetem, habár ennek tartalmi oldalról kell megnyilvánulnia. Véleménye szerint a TDK dolgozat a legkreatívabb feladat, ami egy hallgató kaphat, hiszen az írás során valós alkotó tevékenységet végeznek, valami újat alkotnak. Kiemelte, hogy a magukat legkreatívabbnak tartó tanszékek hallgatói nem feltétlenül olyan sikeresek az OTDK-n, erre talán jobban oda lehetne figyelni és levonni belőle a tanulságokat.

II.2. A második világháború magyar krízispontjai – Történelmi témák feldolgozása team-munka formájában szervezett jó gyakorlat keretében

Kelemen Miklós⁴ egyetemi docens (NKE ÁNTK) előadásában egy oktatásmódszertani gyakorlatot mutatott be, amelynek keretében krízishelyzetben hozott döntéseket elemezik a hallgatóival. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy egy a történelemben szereplő kiemelt sorsfordító kapcsán különböző döntési lehetőségeket képviselnek az órán jelenlévő hallgatói csoportok, amiket egymás között megvitatnak. Fontos szerep jut tehát az érvelésnek, a csapatmunkának, valamint a különböző döntési szituációk átlátásának és elemzésének is, amely természetesen a tárgyi tudást is megkívánja a jelenlévő csoportok tagjaitól.

⁴ A válság témájú megközelítéshez az előadótól lásd: Kelemen Miklós: Az igazgatás szolgálata: Hivatalviselésben korlátozott tisztviselők a Római Birodalomban. Menedzser Praxis, Budapest, 2022. és Kelemen Miklós: A megmentett válság: Adalékok a késő római kormányzás és igazgatásfinanszírozás történetéhez. Menedzser Praxis, Budapest, 2021.

Tanár úr kiemelte, hogy a döntés készsége azért is fontos a hallgatók számára, mert ezt minden jogi-államigazgatási szinten dolgozónak el kell sajátítania. Tudniuk kell döntenet és tudniuk kell döntéseiket alátámasztani, illetve ezek mellett érvelni. Az érvelés mellett nagyon fontos, hogy a hallgatók a feladat során vitát folytatnak, kérdeznek egymástól és közösen döntenek a győztesről is, akit legjobbnak ítélik.

Konkrét példaként a második világháború során a Don-kanyarban történt események merültek fel, amelyek vonatkozásában a parancsnokok nem hoztak megfelelő döntéseket az adott történelmi szituációban. Az órán a hallgatóknak ezen parancsnokok nézőpontjait kell képviselniük, így testesítve meg Jány Gusztáv, Stomm Marcell és Legeza János személyét. A három parancsnok eltérő nézőpontokat jelent, hiszen míg Jány híres hadparancsa folytán vált ismertté, addig Stomm búcsúparancsával gyakorlatilag szélnek eresztette hadseregét, míg Legeza úgy döntött, hogy parancsba adja az utolsó emberig való kitartást, bár maga is tudta, hogy annak a megsemmisülés lesz a következménye. A hallgatók a feladatra készülve megkapják a parancsnokok visszaemlékezéseit, így akár teljes mértékben azonosulni tudnak velük és nézőpontjaikkal, így könnyebben érvelhetnek a nevükben is.

Előadása zárásaként tanár úr felhívta rá a figyelmet, hogy nem feltétlenül a jó döntés meghozatalára kell felkészítenünk a hallgatókat, hiszen -ahogy a Don-kanyarnál- akkor is tudniuk kell döntenet, ha csak rossz lehetőségek elérhetőek számukra, azonban nagyon fontos, hogy az ilyen helyzetekben is meg tudják ítélnet, hogy melyik lehetőség a kisebbik rossz.

II.3. Nőrablástól a migrációs válságig – Quo vadis Europa?

Rigó Balázs⁵ az ELTE ÁJK adjunktusa előadása során úgy tartott rövid mintaórát a konferencia résztvevőinek, hogy közben folyamatosan reflektált magára, így kiemelve előadása fő csomópontjait és mondanivalóját. A mintaóra témája Európa fogalma volt, amely Európé elrablásának történetével veszi kezdetét. Kiemelte, hogy a jogtörténet oktatása során általános képet kell adnunk a hallgatóknak, amibe például beleérti a keleti és nyugati államfelfogások különbözőségét, illetve témánknál maradva Európa folyamatosan változó fogalmát is. Ez utóbbi kapcsán kiemelte, hogy fontosnak tartja a földrajzi szemlélet bevitelét a jogtörténetbe, aminek keretében akár a mobiltelefonra is úgy tekint, mint az órába integrálható eszközre. Ha ugyanis a hallgatónak már úgyis a keze ügyében van a telefon, akár az óra keretében is kereshet például vicces térképeket Európáról, amelyek kapcsán azonnal ráébredhetnek a földrajzi tényezők fontosságára, akár különböző államok életében, akár a történelem számos egyéb aspektusa vonatkozásában.

Mintaórája során is különböző térképek segítségével ment végig Európa történelmi fogalmain. Ennek során többek között bemutatott ókori görög és római térképeket, a Római Birodalom területét, a reformáció elterjedésének határait, de akár a hidegháborús tömbök határait, majd végül az Európai Unió térképét, így a hallgatók folyamatosan jutnak el azokhoz a választóvonalakhoz, amelyek a jelenben határozzák meg az életüket és a körülöttük lévő világot. Ebből is jól látható milyen fontosnak tartja, hogy a jogtörténet oktatása során a múlttól a jelenig juttassa el a hallgatókat, hogy azok akár az ókori népvándorlás és a jelenkori migrációs válság hasonlóságainak kimutatására is képesek legyenek.

Tanár úr megjegyezte, hogy a jogtörténet oktatása során szintén kiemelt célkitűzésnek

⁵ Az előadótól a jogtörténet oktatása, kutatása és tananyagfejlesztés témájában lásd továbbá: Rigó Balázs: E pluribus unum? Recenzió Földi András (szerk.): Összehasonlító jogtörténet című tankönyvéről. In Jogelméleti Szemle 2013/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/rigo56.pdf> és Rigó Balázs: A Perjátszó Kör első tizenöt éve – A Jog és drámapedagógia intézményesülésének kezdetei az ELTE ÁJK-n. In Pedagógusképzés: Pedagógusképzők és -továbbképzők Folyóirata, 2020/3-4. szám, 59-68. o. <https://ojs.elte.hu/pedagoguskepzes/issue/view/228> <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2020.3-4.03>

kell lennie, hogy a hallgatókat gondolkodni tanítsuk. Erre az általa felvázolt mintaóra is kitűnő alkalmat szolgáltat, hiszen a hallgatók elgondolkodhatnak Európa meghatározásának bonyolultságán. Feltehető ugyanis a kérdés, hogy Európa mégis milyen jellegű fogalom, amelyre nem adhatunk tökéletes választ, hiszen például a kulturális és az intézményes meghatározás teljesen más területet takar. Gondoljunk csak bele, hogy kulturális szinten az orosz irodalom egyértelműen az európai kultúra része, azonban az is vitán felül áll, hogy az Oroszországi Föderáció nem tagállama az Európai Uniónak, Európához tartozása pedig folytonos viták tárgyát képezi a zapodnyik és szlavofil álláspont között.

II.4. Az élethez való jog határterületeinek megjelenése az oktatásban

Csehes András⁶, ezen írás szerzője PhD-hallgatóként igyekezett a katedra másik oldalát is megjeleníteni a konferencia előadásainak sorában, különös tekintettel a hallgatók élményeire és hozzáállására az oktatáshoz, illetve annak kreatív módszerekkel történő megközelítéséhez. Ennek vonatkozásában kifejtette, hogy egyáltalán miért fontos történelmet tanulni és miért érdemes a jelenkorban is a történelem ismerete, amely azon korábban felvetett gondolatokhoz is kapcsolódott, hogy a hallgatók egyre inkább igénylik, hogy az oktató éreztesse velük tantárgya fontosságát. Ennek vonatkozásában felmerült a téma érdekessé tételének kérdése is, amelynek kapcsán megállapítható, hogy az érdekesség és a hallgatói figyelem soha nem magától értetődő és azért az oktatónak mindig keményen meg kell dolgoznia.

A történelmi tárgyak fontosságának bizonyítékeként a szerző bemutatta, hogy emberiség a történelem során gyakran ugyanazon problémákkal találta szemben magát, melyekre koronként és társadalmaként eltérő válaszok születtek. Erre remek példa az élethez való jog megjelenése is, hiszen például az abortusz jelenségéről már az ókorban is számos rendkívül szélsőséges érvelés látott napvilágot, ami az Amerikai Egyesült Államokban vagy Lengyelországban megjelenő helyzetet vizsgálva a jelenkorban sincs másképpen.

II.5. Portfólióalapú oktatás – A történelmi tárgyak portfólióba illesztésének nehézségei

Izmini Richárd⁷ a Budapesti Metropolitan Egyetem egyetemi docense saját intézményének portfólió alapú oktatását és az ennek nyomán felhalmozott tapasztalatokat mutatta be. A METU-n körülbelül 5 éve vezették be, hogy a hallgatóknak portfóliót kell készíteniük. Ennek a lényege, hogy egy olyan folyamatosan fejlődő produktumot készíttetnek el a hallgatókkal, ami akár az államvizsgáig, sőt a munka világába is elkísérheti őket, és amivel képesek magukat fejleszteni.

Elmondta, hogy a kurzusok kialakítása során fokozott figyelmet fordítanak a tanulást segítő környezet kialakítására, melynek során elmondják a hallgatóknak, hogy mi az a plusz, amit kapni fognak egy tárgytól. Kvázi szerződést kötnek a hallgatókkal az első órán, melytől nem térhetnek el a félév során. Az élményszerű oktatás kapcsán legfontosabbnak a mély benyomások kialakítását, az új felismeréseket és a másokhoz való kapcsolódást tartja.

⁶ A szerzőtől a témában lásd: Csehes András: Vázlat az abortuszok magyarországi szabályozásának történelmi alakulásához. In *Studia Iurisprudientiae Doctorandorum Miskolciensium-Miskolci Doktorandusok Jogtudományi Tanulmányai*, 2023/2. szám, 109-128. o. és Csehes András: Állam, jog, abortusz – adalékok az abortuszvitához. In *Jogtudományi Közlöny*, 2023/12. szám, 561-568. o.

⁷ A szerzőtől a témában lásd: Izmini Richárd – Vass Vilmos: V4 Summer School as a new brand – Guide for learning and teaching V4 Studies (curriculum planning, teaching and learning methodology and assessment), In *Kommunikáció Média Gazdaság*, 2021/1. szám, 1-14. o. és Izmini Richárd: A magyar kormányzati rendszer (1848-2018). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.

Kiemelte, hogy a jó oktatónak el kell érnie, hogy a hallgatók egymást is ösztönözzék és akár egymással szemben is tudjanak kritikákat megfogalmazni, amely területen megfigyelései szerint sokkal sikeresebbek a külföldi hallgatók, habár itt megjegyezte, hogy az Erasmus programban részt vevők nemzetiségtől függetlenül belevalóbbak, így az összehasonlítás nem feltétlenül állja meg a helyét.

Kiemelte, hogy számos jó gyakorlatot ismer a hallgatók ösztönzésére például tükrözött osztályterem, mozaikmódszer vagy szerepjáték. Ugyanakkor a kurzusok lezárására is komoly hangsúlyt fektet. Ennek keretében fontosnak tartja, hogy a hallgatókkal közösen értékeljük az órákat, aminek keretében az edukatív jelleget kell erősíteni és a hallgatók önreflexióját is fejleszteni kell. Tanár úr is kiemelte, hogy a történeti tárgyak egyedi kihívása, hogy a hallgatók hiányos ismeretekkel érkeznek a közoktatásból, sőt hasonló probléma már az alap- és a mesterképzési szint kapcsán is felmerülhet, ugyanis a mesterképzésre érkezők közül, különböző szinteken vannak, akik különböző egyetemekről érkeztek.

II.6. A dáko-román kontinuitás-elmélet oktatásügyi kérdései

Nagyernyei-Szabó Ádám⁸ a Nemzeti Közszolgálati Egyetem kutatóprofesszora más irányból közelítette meg a konferencia kreativitást előtérbe helyező témafelvetését. Az úgynevezett dáko-román kontinuitás-elméletet ismertette, amelyről elmondható, hogy azonos történelmi alapok, így ugyanazon forrásanyag mellett mégis rendkívül eltérő a magyar és a román történetírás témáról alkotott elképzelése, ami szintén rendkívül kreatív megoldásokat tartalmaz.

Professzor Úr ismertette a dáko-román elmélet lényegét, miszerint Traianus római császár foglalta el a mai Erdély területén lévő Dák királyságot, aminek területe 271-es kiűritéséig, illetve gótoknak való átengedéséig volt római tartomány. Az elmélet szerint a dákok asszimilálódtak a rómaiakba és ebből jött létre a román népesség. Problémaként merül fel azonban, hogy a román nép csak a középkorban tűnt fel Erdély területén. Első említésük 1211-ből való és ekkor is vlach néven hivatkoznak rájuk. A jelek szerint a román történetírás sem tud igazán mit kezdeni a 271 és 1211 közötti időszakokkal.

Ennek kapcsán érdekes adalékkal szolgálhat egy híres magyar-román akadémiai vita, amely során komolyan górcső alá vették a dáko-román kontinuitás-elméletet. A magyar fél ekkor a római kori névanyag tanulmányozásából indult ki, aminek alapja, hogy név alapján nagy valószínűséggel azonosítható az etnikum is, hiszen a „Kovács” mai napig magyar név, míg a „Schumacher” német. Dacia provinciából körülbelül 6200 feliratot ismerünk, ami a számokat és a terület méretét tekintve nagyjából hasonló Pannoniával. Előbbi esetében dákok neveivel kellene találkozunk, míg utóbbi esetében kelta és illír neveivel. Ennek ellenére az eredmény nagyon eltérő, hiszen míg az utóbbi esetben valóban a kelta és illír névanyag dominál, addig Dacia kapcsán alig találkozunk dákok neveivel, ami a népesség eltűnésére utal. Természetesen ez az érvelés -mivel csak a dákok névanyagot érintette- nem győzte meg arról a vitában álló másik felet, hogy ne a rómaiaktól származtassák magukat és a már említett közel ezeréves történelmi folt ellenére is büszkén hirdetik dáko-román gyökereiket.

II.7. Hallgatók bevonásának eszközei a jogtörténet oktatásába napjainkban, avagy Ríviai

⁸ A szerzőtől a témában lásd: Szabó Ádám: 1. Jogélet Erdély területén az ókorban 1.2. Ókori jogrendszerek 1.2.2. Dacia provincia és a római közjog. In Veress Emőd (szerk.): Erdély jogtörténete. Forum Iuris – HVG-ORAC, Kolozsvár-Budapest, 2020, 32-68. o. és Szabó Ádám-Szeredai Norbert: 1. Betekintés Erdély ókori jogéletébe: 1.1. Bevezetés; 1.2. A Dák királyság és Dacia provincia. In Veress Emőd (szerk.): Erdély jogtörténete, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 21-42. o.

Geralt esete a középkori büntetőjoggal

Képegy Imre⁹ az ELTE ÁJK adjunktusa a jogtörténeti tárgyak fontosságát emelte ki előadása nyitó gondolataiban, amik a jogászképzés alapozó részének fontos pillérét alkotják. Ezen ismeretanyag elsajátításának ugyanis számos funkciója van, amelyek közül talán a hallgatók jogászképzés további szakaszaira való felkészítését tartja legfontosabbnak. A korábbi előadókkal egyetértve ugyanis ki kellett emelnie, hogy a gimnáziumból érkező hallgatók számára hatalmas változást jelent az egyetem, amelyre sajnos sok szempontból nem állnak készen, így a tudásuk is rendkívül hullámzó, ami magával hozza az alapfogalmak tisztázásának és egyfajta közös minimum kialakításának igényét.

A jogászképzésen első évben oktatott jogtörténeti tárgyak vonatkozásában kiemelte, hogy az oktató valójában ekkor készíti el a hallgatói fejében azokat a kis dobozokat, amelyekbe azok a képzés további részében érkező információkat raktározhatják, hiszen ekkor hallanak először büntetőjogról, polgári jogról, közigazgatási jogról vagy akár közjog és magánjog elválasztásáról. Ráadásul a történelem során a jelenlegi keretek kialakulásának dinamikája is szemléletesen oktatható, hiszen például a büntetőjogban még az olyan alapfogalmak tartalma is változhatott az elmúlt századok során, mint például az elkövető, hiszen például állapotpercek is előfordultak a Német-római Birodalomban.

Az előadó első sorban a büntetőjog történetének és fejlődésének ívén haladva fejtette ki a hallgatók óra folyamatába való bevonásának tapasztalatait, amelyek közül a kétirányú kommunikáció bátorítását és az oktató mondanivalójának szemléletessé tételét emelte ki. Természetesen a szemléletessé tétel módja is rendkívül fontos, aminek kapcsán megjegyezte, hogy az órán résztvevő korosztály számára ismert, megfogható, de mégis érdekes példákkal lehet a legsikeresebb a tantárgy illusztrálása. Erre nem feltétlenül a való életből bukkanthatunk rá, hiszen ilyen lehet akár a fantasy világa is, mint az egész világon ismert *The Witcher* (magyar nyelven: *Vajak*) című sorozat, aminek főhőse Ríviai Geralt számos esetben ismert példa lehet az egyetemista korosztály számára.

II.8. A kényszerű kreativitás – a beugró oktató

Bathó Gábor¹⁰ az NKE adjunktusa rendkívül speciális témában tartotta előadását, hiszen a beugros oktató eseteit vette görcső alá, ami a kreativitás egy másik megközelítését igényli, hiszen mindannyian tudjuk, hogy a helyettesítés egy nehéz műfaj, ami nem mindig sikerül megfelelően. Az előadó saját felsőoktatásban szerzett tapasztalatai alapján ismertette a helyettesítések különböző eseteit, amiket minden oktató átélhet és esetenként csak megfelelő kreativitás birtokában oldhat meg megfelelően.

Felidézte, hogy fordult már elő vele, amikor csak a tantárgy nevét ismerve kellett bemennie helyettesítést végezni, de olyan instrukciók is előfordulhatnak, hogy majd a hallgatóktól kellene megkérdezni, hogy hol maradt félbe a legutóbbi anyag vagy éppen átszervezés miatt egy későbbre tervezett előadást kellett azonnal megtartania. Természetesen ezek az esetek a vicces történetek sorát bővítik és a helyettesítések sorában számos alkalom betervezett, amelyek előtt lehetőség adódik a tisztességes felkészülésre és az eredeti oktatóval

⁹ A szerzőtől a témában lásd: Képegy Imre: „Amikor a közjogi tekintetek a magánjogi érdekekkel összeütközésbe hozattak” – szuverenitáskérdések az Országbírói Értekezlet ülésein. In *Jogtörténeti Szemle*, 2019/3-4. szám, 23-30. o. és Képegy Imre: Az út a kiegyezéshez. In *Forum: Acta Juridica et Politica*, 2019/1. szám, 85-98. o.

¹⁰ A szerzőtől az érintett témákra lásd: Bathó Gábor: V. Ferdinánd lemondásának törvényessége és törvényesítése. In *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 2022/3. szám, 28-41. o. és Bathó, Gábor: A mintakövetés kérdései a magyar kormányrendszerben 1848 és 1944 között. In *Jogtörténeti Szemle*, 2020/3-4. szám, 67-75. o.

való kommunikációra is. Ugyanakkor az előbbi esetekben szerzett tapasztalatokból is rengeteget tanulhatunk, hiszen a hallgatók is az oktatók is teljesen másképpen reagálnak, ha kimozdítjuk őket megszokott komfortzónájukból.

Tanár úr előadása végén egy saját helyettesítéssel kapcsolatos kutatásának tapasztalatait osztotta meg a hallgatók körében. Ebből kiderült, hogy a hallgatók jelentős része is a megszokottságtól való eltávolodást emelte ki első sorban, de az is megemlíthető, hogy nagyon gyorsan észreveszik, ha az oktató felkészületlen. Kiderült továbbá, hogy a hallgatók értékelik, ha megtudhatják miért kerül sor a helyettesítésre, hiszen ez egyrészt kapcsolatot teremt a beugrós oktatóval, másrészt mérsékli az elhagyatottság érzését, ami abból fakad, hogy oktatójuk elhagyta őket, aminek szeretnék tudni az okát. További érdekesség, hogy a hallgatók sokszor felszabadultabbak a beugrós oktatóval szemben, hiszen úgy állnak hozzá, hogy soha többé nem találkoznak majd vele és az is megfigyelhető, hogy a tananyagtól és a helyettesítő személyétől függetlenül pozitívabb érzéseket táplálnak a beugrós felé, ha kedvelik eredeti oktatójukat.